

Araştırma Makalesi • Research Article

Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Sosyolojik Temalar

Sociological Themes in the Poems of Mehmet Akif Ersoy

Zafer Cirhinlioğlu ^{a,*}, Musa Tektaş ^b

^a Prof. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, 58000, Sivas/Türkiye.
ORCID: 0000-0001-9813-8806

^b Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü, 58000, Sivas /Türkiye.
ORCID: 0000-0002-3831-7535

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 09 Mart 2018
Düzeltilme tarihi: 25 Mayıs 2018
Kabul tarihi: 06 Haziran 2018

Anahtar Kelimeler:

Mehmet Âkif Ersoy
Sosyoloji
Birey
Toplum
İnsan

ARTICLE INFO

Article history:

Received March 9, 2018
Received in revised form May 25, 2018
Accepted June 06, 2018

Keywords:

Mehmet Âkif Ersoy
Sociology
Individual
Society
Human Being

ÖZ

Bu makalenin temel amacı Türkiye'de en çok bilinen ve Türk Milli marşını yazan şair olan Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerinde ki bazı sosyolojik yaklaşımları anlamaya çalışmaktır. Mehmet Akif Ersoy yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinde ortaya çıkan toplumsal ve kültürel sorunlar hakkında oldukça kaygılıdır. Özellikle birey ve toplum arasındaki ilişkilere eğilmiş ve geniş bir açıdan bakarak toplumsal meseleleri incelemede tarihsel bir yol geliştirmiştir. Bu şekilde Doğu'nun hikmetini Batı'nın estetik modernitesiyle mezçetmeye çalışmıştır. Şiirleri ülkede yaşayan bireylerin sorunları kadar toplumsal ve kültürel sorunlarla da ilişkilidir. Aslında asırlardır devam eden toplumsal sorunları eleştirme ve ironic bir şekilde ele alma yolunu bulmuştur. Onun için şiirlerinde birçok toplumsal ve kültürel realiteleri bulmak mümkün gözükmektedir. Bu özellikleri onu Türkiye tarihinde yer alan en ünlü, yaratıcı ve güçlü şairlerinden biri haline getirmiştir.

ABSTRACT

The main aim of this study is to try to understand some of sociological approaches in the poems of Mehmet Âkif Ersoy as one of the most known Turkish poets and also the author of national anthem of Turkey. He was deeply concerned about social and cultural problems emerged in newly established Turkish Republic. Specifically leaning on the relationship between individual and society he achieved to develop an historical way of analyzing social issues from multifaceted angles. By this way he tried to combine Eastern wisdom with Western modernization perspectives. His poems dealt with social and cultural problems as well as those of each individuals living in the country. On this base he also created a way of looking at social problems going on for ages in an ironic manner and criticized them rigorously. Therefore it is possible to see many kinds of social and cultural realities in his poetry. This perhaps made him one of the famous, creative and strongest poets in the history of Turkish society.

1. Giriş

Bir Osmanlı aydını olan Mehmet Âkif Ersoy, içinde yaşamış olduğu toplumda herkes tarafından biliniyor gibi görünen meselelere farklı bir gözle bakabilmeyi başarmış bir edip, bir şairdir. Toplumsal şartların bireylerin hayatını nasıl etkilediğini fark edebilen, bireysel sorunların arkasındaki toplumsal nedenleri şiir diliyle ifade eden, tarihe notlar düşen bir fikir adamı, özel olanın içindeki genel olanı

yakalayabilen bir düşüncüyü ortaya koyan, bunu kendine mahsus bir söyleyişle dillendiren sosyal betimleyicidir.

O, devrindeki diğer şair ve mütefekkirlerin aksine hayatın sıradanlığını değil, eleştirel bir gözle çözümleme ve sorgulama cephesinden geniş bir açıyla bakarak sosyolojik desenleri bir ressam maharetiyle şiirle resmetmeye çalışan kalem ehlidir. Aynı zamanda bireyle toplum arasındaki ilişkiler yumağını, kendisiyle dünya arasındaki ilişkiler bazında tarihsel bir perspektiften inceleme kabiliyetini

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: cirhin@gmail.com

yakalayabilen, toplumsal sorunları göz önüne seren bir sosyologdur. Bazen toplumun içindeki benzerlikleri, bazen toplumlararası farklılıkları hatta benzer meselelerin çözüm önerilerini sunan bir mütefekkindir. Osmanlıdaki insan gruplarının inanış, töre, milliyet düşüncesi ile diğer gruplara nasıl baktıklarını, bu bakışın insan davranışlarına nasıl yansıdığını ortaya koyan bir aynadır. Bireyle toplum arasındaki etkileşimin, toplumsal kurumların birbirleriyle olumlu veya olumsuz ilişkilerini edebî metinler vasıtasıyla ifade eden, rolünü çok iyi bir şekilde yerine getiren bir takım oyuncusudur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu esnasında Büyük Millet Meclisi'nde bulunmuş, Meclis çalışmalarına önerileri ve katkıları olmuştur. Özellikle eğitim ve kültür konusundaki önerileriyle insanımızın donanımlı yetişmesi hususunda bir Cumhuriyet aydını olarak fikirlerini her zaman açıkça paylaşmıştır.

2. Edebiyat Sosyolojisi

Bir edebî eseri, içinde yaşadığı toplumun gerçeklerinden ayrı tutmak mümkün değildir. Hangi dal, hangi eser, hangi yöntem ve teknik söz konusu olursa varılacak nokta, toplumsal olgu ve gerçekliktir. İşgali yaşamış bir millet, savaş görmüş bir toplum elbette savaş filmi çeker, savaş romanları kaleme alır. Kuraklığı yaşayan bir topluluk için göç nasıl kaçınılmazsa, ayakta kalmanın mücadelesi nasıl gerekli ise, bu mücadeleyi anlamlandıran da toplum ve bireylere yaşama azmi ve ayakta kalma ruhu aşılardan da sanatın kendisidir. Toplumsal hayattan beslenmeyen hiçbir sanat eseri yaşayamaz, ölür.

Edebiyat sosyolojisi, bir disiplin olarak 20. yüzyıl edebiyat dünyasında ortaya çıkmıştır. Edebiyat, sosyoloji ilmi ile insana bakan tarafı, insanı ortak paydada tutmaları açısından zaten hep iç içedir. Toplumda tüm yaşanmışlıklar, hikâyesi olan insan, trajedisi olan birey, tüm duygu ve düşüncelerini edebiyat ile dillendirmektedir. Bireyin günlük yaşamı, yarından beklentileri hep edebiyat üzerinden teze dönüşür; duygusunu şiir ile aktarırken hayal ve ümitlerini bütünü kavrama adına roman ile ortaya koyar. Kutadgu Bilig'den itibaren günümüze kadar yazılan edebî metinlerin arka planına bakıldığında sosyolojik dinamikleri ve toplumsal değerleri bulabiliriz (Aydın, 2009).

Kırtıl'a (2012) göre edebiyat sosyolojisi; edebiyat ile o edebiyatı oluşturan toplum arasındaki ilişkiyi incelemesi bakımından önemlidir. Edebiyat sosyolojisinin esas hedeflerinden biri ise edebiyatın ve edebî metinlerin, eserin verildiği toplumun kültürel bağlamı içerisinde değerlendirilmesi gerektiğidir.

Toplum-edebiyat ilişkisinde Durkheim, Fransız İhtilali'nin böyle bir etkileşim ve iletişimin eseri olarak ortaya çıktığını söyler. Toplumu etkileyen ve dönüştüren fonksiyonundan bahseder.

Edebiyat sosyolojisinin amacı, edebî özellik taşıyan eserlerle toplumsal kesimlerin ortak bilinçleri arasında bağlantı kurmakla birlikte, bir disiplin olarak eser-toplum ilişkisinin bütün yönleriyle analiz edilip bir sonuç çıkarmaktır. Zaten edebiyat sosyolojisi, edebî eserlerin kendilerini meydana çıkaran toplumsal ortamla ilişkisini benimsemektedir (Alver, 2015).

Edebiyat sosyolojisinin 20. yüzyıldaki mühim isimlerinden olan Escarpit (1992) dört unsura dikkat çekerek ürün/eser, yazar, okur, basım/yayım konularını hususi incelemeye tabi tutmaktadır.

İnsanı diğer varlıklardan ayıran yegâne özelliği duygusudur. Edebiyat tarihinde hep tartışılan, "Sanat sanat içindir." ya da "Sanat toplum içindir." tezi, sonuç olarak insanı ön planda tutar. Bireyi temele alır, duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışır, onu önemser ve ona değer verir.

Birey, kendi içine psikolojik kanaldan bakma fırsatı bulurken, kişisel, yalnız ve anlaşılmaz bir varlık olur. Ancak günlük yaşamının içinde toplumsal hareketliliği ise sosyoloji ile izah etme yoluna gider. Bir kurumun anormalliklerini, bir görevli üzerinden dillendirirken, bir mali faaliyetin eksikliğini yine bir kurum üzerinde ironik, romantik, rasyonel, tahkiyeci, yalın, iç konuşmalar şeklinde kaleme alır. Edebiyatçı ve sanat adamı, etrafına duyarlıdır, olayları titizlikle inceleyip analiz etmeye çalışır. Böylece edebiyatın ölümsüz eserlerini ortaya koyarken, sosyolojik bağı da görmezlikten gelmez. Adeta siyam ikizleri gibi iç içe geçmiş, hayat mı kitabı doğurur, kitap mı hayatı tetikler diyen Bergsonculuğun ana fikirlerini temsil eden düşünür Mustafa Şekip Tunç, edebiyat-toplumbilim/sosyoloji ikileminde akan bir ırmağın ana menfezini işaret eder (Avcı, 2012).

Sanatta toplumsal gerçeklik, edebiyat sosyolojinin bir gereğidir, bilimsel bir alan teşkil etmesinde adeta, ocağa su taşıyan saka gibi naif bir rol üstlenmiştir. Yozlaşan kültüre, çürüyen değerlere hep bu açıdan çözüm getirmiştir. Salt çözümlenmelerle toplumsal gerçekçilik açısından yozlaşan kültüre dikkat çekilirken toplumun çürüyen yerleri dile getirilirken; hedeflenen ideal toplum ve ideal kültürün hatta ideal toplumsal sınıfın vasıfları da yazılır. Onun içindir ki toplumsal gerçeklik günümüzden öte gelecek hedeflerini de kapsar (Şahin ve Topdaş, 2016).

Toplumsal gerçeklik, Cumhuriyet sonunda, bir grubun başını çektiği bir kültür ve edebiyat izleğinde devam eder. Aynı ekol tarafından, sosyal gerçeklik köy romancılığı adı altında da incelenmiştir. Edebiyat sosyolojisinin bir anlamda diğer mutfağını teşkil eden sosyal gerçeklik, diğer bir adlandırma ile köy romancılığı, ülkemizde 1945 yılının başında Kemal Tahir, Yaşar Kemal, Atilla İlhan, Fakir Baykurt, Samim Kocagöz gibi sosyal yaraya parmak basan, tartışılmayan değerleri kaleme alan edebiyatçılarımızın rehberliğinde kültür ve düşünce dünyamızda değişik bir yol ve çığır açmıştır.

3. Toplumsal Olgular Bağlamında Mehmet Akif Ersoy

Mehmet Âkif (2009: 187-188), toplumsal olgulara dikkat çekmiş, gerçeği yansıtan saptamalarda bulunmuştur:

*"Garb'ın efkârını mal etmeli Şark'ın beyni;
Duygular çıkmalı hep aynı kalıptan; ya'ni:
İçtimai, edebî, hâsılı her mes'eledede,
Garb'ı takli'd edemezsek, ne desek beyhude.
Bir de din kaydını kaldırmalı, zi'ra, o bela,
Bütünü esbab-ı terakki'mize engel hâlâ"*

Burada Âkif, bir toplumsal gerçeklik olarak Batı akımlarının toplumu nasıl etkilemek istediğine işaret ediyor. Kendi kişisel benliğini kazanamayan bireylerin algı ve düşüncelerinin de olgunlaşmayacağına, toplumdaki genel

kanaatin de yanlış yönlendirildiğine şu mısralar şahittir (Ersoy, 2009: 188):

*“Bu fesadın başı hep fen okumaktır.’ dediler;
Onu mahvetmeye kalkıştılar artık bu sefer.
Niye ilmin adı yok koskoca millette bugün?
Çünkü efkâr-ı umumiyye aleyhinde bütün”*

Âkif, bir toplumsal kurum olan dinin birey ve toplum düzeyindeki işlevinin derin köklerden beslenen bir ağaç gibi etrafına dal budak verdiği gibi, cemiyete gölge oluşturmak suretiyle bu toplumsal kurumun kuralları ile insanların bir araya geldiğine şu mısralarda değiniyor (2009: 430):

*“Şimdi, sen bizdeki kudretleri eşsen bir bir,
Göreceksin ki: Bu millette fazilet en uzun,
En derin köklere yaslanmada; hem sonra onun,
Bir mübarek suyu var, hiç kurumaz: Din-i Mübin.”*

Âkif'in en çok sevdiği Avrupalı yazar Emile Zola'dır. Zola, Fransız natüralizminin kurucusudur. Natüralizm, pozitivizmin edebiyattaki uzantısıdır. Natüralizmi benimsemiş bir şairin pozitivist olması gerekiyormuş gibi düşünülebilir. Hâlbuki Âkif, natüralistlerin sadece metodunu benimsemiştir. Onun pozitivist olduğu düşünülebilir mi? Natüralizmi teknik olarak alıyor. Toplumda gördüğü aksaklıkları, şarkın içine düştüğü o sefaleti anlatabilmek için en uygun vasıta olarak gerçekleri bir fotoğraf makinesi sadakatıyla yansıtmayı tercih ediyor.

Ersoy (2009: 227) “Sözüm odun gibi olsun hakikat olsun tek” mısraıyla sanattaki amacını özetlemektedir. Yani Âkif'in şiir ve nesirleri ile edebiyatta nam salma gibi bir gayreti ve hedefi yoktur. O sanatın halka faydalı olmasını savunmuş bu yüzden sanatı da ancak bir araç olarak kullanmıştır. Bu bakımdan onu Namık Kemal ve arkadaşları gibi, sanatı toplumun hizmetinde görme anlayışında olduğunu kabul edebiliriz.

Âkif'in şiirlerinin Türkçe ve dil konusundaki zenginliğini ifade ederken, özellikle şiirlerinde, Türkiye'nin bütün bölgelerinde konuşulan dili kullandığını dolayısıyla Türkiye'nin herhangi bir yerinde yaşayan insanın Âkif'in dilini rahatlıkla anlayabildiğine işaret eder. Çünkü Âkif, sadece doğup büyüdüğü İstanbul'un dilini edebî dil olarak benimsememiştir. Türkçeyi çok iyi bilen Âkif, memuriyeti dolayısıyla dolaştığı memleketlerde insanların arasına girmiş, her kesimden insanla muhatap olmak suretiyle onların neyi nasıl ifade ettiklerini iyi gözlemlemiştir. Âkif'in Türkçesi bu yüzden halk söyleyişleriyle, deyimleriyle hatta argolarıyla farklı ve zengin bir dil haline gelmiştir (Küçük, 2014).

Mazıoğlu (1986: 22-23) lügat yazarı Hüseyin Kâzım'ın tespitlerini şöyle aktarıyor: “Eğer Âkif'le Hamid'in eserleri olmasaydı birçok lügatlere şevâhid bulmakta âciz kalırdım”.

Âkif, çağdaşı olan Servet-i Fünun yazarlarından dilinin sadeliği ile de ayrılır. Bazı şiirlerinde, özellikle ilk yazdıklarında, onlar gibi Arapça ve Farsça kelimeleri ve tamlamaları kullanırsa da şiir dili gittikçe sadeleşmiştir. Nitekim Safahat'taki tamlamalı bazı beyitlerini daha sonra sadeleştirmiştir. Safahat'ın sonraki baskılarında bu gelişmeyi görmek mümkündür. Bu bakımdan Asım dil ve ifade bakımından da onun en mükemmel eseridir (Yetiş, 1992).

4. Mehmet Akif'in Bazı Düşünce Sistemleri İle Etkileşimi

Mehmet Âkif, Batı medeniyetine açık olmakla birlikte, kendi sosyal ve millî kimliğimize bağlı kalmayı savunmuştur. O, geleceği kucaklamak için geçmişin temelimizdeki hamurundan faydalanılması gereğine inanmaktadır. Kendisinden bir nesil öndeki Namık Kemal'in Osmanlıcılık fikrine ilgi duyan, ama onu aynen değil, yenileyerek uygulamak isteyen bir tavır ortaya koymuştur. Çağdaşlarıyla da bu noktada ters düşmüştür. Belki onu tamamlayan tek kişi Yahya Kemal'dir. Ufkunu geçmişimize açmıştır. Paris sokaklarında aradığı modern Türkiye, Jön Türklerin padişaha karşı olmayı Türk milletine karşı olma şeklinde anlayıp uygulamaya kalkmaları üzerine, onlardan kopmuştur. Devleti kurtarmanın yolu olarak tarihe, mazimizdeki ihtişama sahip çıkma zarureti duymuştur. Bunu yaparken, hiç bir zaman arkeolojik mezbeleliklerle meşgul olmamıştır. Soylu bir geçmişin, geleceğe çok şeyler vereceğini söylemiştir. Bunu savunurken, edebiyatın kendi estetik normunu korumada ısrarlı olmuştur. Şiirlerine ustalıklı bir içyapı ve ahenk kazandırmıştır. “Bir milliyetçi, tarihe değil, milliyetinin tarihine meftundur.” derken, ortaya da bir üslup koymaktadır. Yahya Kemal'in; “Selim, Türklüğün timsalidir.” sözü onun edebî potasında öyle bir depresyon yapar ki, “Selimnâme”yi yazarken, hep bu ruhla hareket etmiş ve Selim'in babası Fatih'i de İstanbul'un burçlarından birisine oturtmuştur (Subaşı, 2016).

Onun gözü hep arkada kalmıştır. Arkadaki geçmişin hâlâ dinamik yapısına özlemi vardır.

Âkif'in Osmanlıcılık fikriyle olan münasebetini şöyle açıklanabilir:

İmparatorluk yıllarının yanı sıra Cumhuriyeti rejimini de bizzat görmüş olmasına rağmen zamana ve zemine göre tavır sergilemeyen Akif hak bildiği yoldaki tavrından hiçbir şekilde taviz vermemiş. Birçok sanatkâr gibi İmparatorluktan Cumhuriyete geçtikten sonra kalkıp geçmişine küfür etmemiştir. Hatta yedi yüzyıllık çınarın, Osmanlı devletinin yok olmaması için ona manevi payandalık yapmaktan bir adım bile atmamıştır. Onun tavrı ne bir kimseye yaranmak ne makam ne mevki için mücadeledir nitekim devletin bekası için zaman gelecek Cumhuriyet için, Millî Mücadele'nin en yılmaz mücahitlerinden biri olacak, Millî Mücadeleyi kalemiyle, nutuklarıyla destekleyecektir (Subaşı, 2016).

Yirminci yüzyıla girerken mevcut olan bu ideolojilerden Osmanlıcılık düşüncesi Balkan Savaşları'yla birlikte cazibesini kaybetmiş gibidir. Bu tarihten sonra Osmanlıda İslâmcılık ve Türkçülüğün hâkim ideolojiler olarak varlıklarını devam ettirdiğini söyleyebiliriz.

1910'lu yıllarda Türkçülük tüm dünya Türklerini kapsayan Turancı/Pan-Türkist bir görüşe sahipti. Aynı dönemde İslâmcılık da tüm dünya Müslümanlarını kapsayan Pan-İslâmist bir görüş içeriyordu. Bu “pancı” akımlar günümüz reel-politiği açısından değerlendirildiğinde fazlası ile ütöplast görülebilir. Ancak Osmanlıdaki Pan-Türkist ve Pan-İslâmist akımları, özellikle hem Balkanlarda ve Kafkaslarda Pan-Slavist ideolojisinin yayılmasına hem de Fransız ve İngilizlerin Türk ve İslâm coğrafyasındaki emperyalist ilhakına bir “reaksiyon” olarak yorumlamak mümkündür. I. Dünya Savaşı'nın ülkeler arası bir savaş olmaktan çok

menfaat blokları arasında gerçekleşmiş bir savaş olması ve savaşın en önemli cephelerinin Osmanlı toprakları üzerinde bulunması, neden o dönem Osmanlı aydınlarının “panci” düşüncelere daha yakın olduğunu anlamayı kolaylaştırabilir. Osmanlıda Türkçüler dışarıdaki Türklerin sorunları ile ilgilendikleri kadar, onların Osmanlı'nın sorunlarına duyarlı olmalarını ve Osmanlı açısından jeo-politik önemlerini kavramalarını beklemişlerdir. Benzer şekilde İslâmcılar dışarıdaki Müslümanların sorunları ile ilgilendikleri kadar, onların Osmanlı'nın sorunlarına duyarlı olmalarını ve Osmanlı açısından jeo-politik önemlerini kavramalarını beklemişlerdir. I. Dünya Savaşı sonrası, imparatorluğun parçalanması ve Osmanlıların Balkanlardan ve Arap coğrafyasından Anadolu Yarımadası'na sürülmesi ve akabinde Anadolu'nun siyasal geleceğinin de tehlikeye girmesiyle, bu iki ideoloji dönüşerek tüm enerjisini “millî müdafaa” için harcamıştır. Kurtuluş Savaşı sonrası, kurucu iktidarın tercihini Türklükten yana koymasıyla, Türkçülük devlet ideolojisi (tek meşru ideoloji) hâline gelmiştir (Özyurt, 2014).

İslâmcıların bu fikirleri, imparatorluktaki Müslüman ırkların, bizden kopması, Arnavut İsyanı ve Arapların Büyük Harpte bize karşı İngilizler tarafından kışkırtılmaları sonunda kendiliğinden tavsamıştır. Bu akımın ülkücüsü olan Mehmed Âkif, “son müstakil İslâm vatani” Anadolu'nun da düşmanlar tarafından işgali üzerine, çılgın ve yaralı bir şair olarak, Kurtuluş Savaşı'mızın en güzel şehnamesini yazdı. İstiklal Marşı'mızı meydana getirirken o zamana kadar hoşlanmadığı “ırkım” kelimesini de seve seve kullanmıştır.

Bağımsızlığı onurunun ilk şartı gören milletimizin er ya da geç bunu başaracağı ve İstiklal Marşı'nı okuyacağı idealine bağlıyoruz. Bu iş için seçilen ismin ideallerinin halkın beklentileriyle örtüşmesi de bunu göstermektedir. Çünkü bu şiirinde Âkif, içi boşaltılmış bir milliyetçilik duygusuyla değil, o duyguyu besleyen, onun olmazsa olmaz ön şartı olan imanla yazmıştır. Burada önemli bir noktayı dikkatten uzak tutmamak gerekir (Subaşı, 2016).

İslâmcılar ve Türkçülerin önemli bir kısmı ise Batılılaşmadan modernleşmenin mümkün olduğuna inanmışlardır. Batı'nın maddî kültürü alınarak, bu kültürün manevî unsurlarını dışarıda bırakılabileceğini düşünmüşlerdir. İslâmcılar ile Türkçülerin medeniyet tanımında önemli bir farklılık bulunur. Ziya Gökalp başta olmak üzere Türkçüler medeniyeti, kültürün maddî unsurlarının belirlediği görüşündedir. Bu nedenle de Batı'nın bilim ve teknolojisini almanın Batı medeniyeti içinde yer almayı gerekli kıldığını düşünmüşlerdir. Modernleşmeyi, Batı medeniyet ailesi içinde yer almak olarak değerlendirmişlerdir (Özyurt, 2005). İslâmcılar ise, aksine medeniyetin temel kriterinin manevî kültür olduğunu ve İslâm toplumlarının modernleşmesi için medeniyet değiştirmesine gerek kalmadığını düşünmüşlerdir. Diğer bir ifade ile İslâmcılar, İslâmî farklılığın dışlanmasına dayanan “medeniyet” kavramının evrenselliğini sorgulamaktadır (Göle, 2000).

Batı'ya kapıkulu olanlara karşı, mevcut sistemin Hıristiyan mitoslarından kaynaklandığını bildiği için, bizim insanımıza o sistemin uymayacağını ısrarla savunacaktır. Ancak sınırını çok iyi tayin ederek... Ona göre; “Batı'nın, ilim ve sanatı alınacak ve kendi kıymet hükümlerimiz içerisinde değerlendirilecektir.”

Âkif buhranlardan beslenen o günün aydınına böyle hitap etmektedir. Şuursuz taklide karşı çıkararak kendi millî kimliğimize ulaşmanın yollarına işaret edip bizi kendimize dönüğe çağırılmaktadır. Zira bütün bu çırpınışlarının altında İslâm âleminin tek bağımsız devleti Osmanlı'nın da haçlılara yenik düşmesiyle ömrünü uğruna adadığı İttihad-ı İslâm (İslâm Birliği) mefkûresinin suya düşeceği yatmaktadır. Bu da imamesi kopan tespih taneleri gibi koca ümmeti başsız ve öksüz bırakacaktır. Tüm İslâm coğrafyasının sömürgeleşerek hürriyet ateşinin sönmesine yol açacağı gerçeğine dikkat çekmektedir.

M. Âkif'e göre toplumun kalkınması için Asımların Batı'nın ilim ve teknolojisine sahip olması gayet mühimdir (Ersoy, 2009: 192):

*“Alınız ilmini Garb'ın, alınız sanatını
Veriniz, hem de mesainize son süratini
Çünkü kabil değil, artık yaşamak, bunlarsız;
Çünkü milliyeti yok sanatın, ilmin; yalnız.”*

Âkif Batı'nın üç yüzü olduğunu söyler. Birincisi, bilim ve tekniği, ikincisi, Batı emperyalizmi, üçüncüsü ise, düşük ahlak sahibi olmalarıdır. Âkif, Batı medeniyetinden bilimsel ve teknik yönden istifade edilmesini savunurken, yozlaşmış ahlak anlayışlarına ve emperyal uygarlıklarına karşı çıkmıştır. Yaşadığı devrin şartlarına bakıldığında emperyalist Batı konusuna oldukça sert bir tavır sergilediği görülür. Sağlam bir bedene emperyalizmin zarar veremeyeceğini belirtmekle birlikte Doğu'nun geri kalmışlığının, parçalanmışlığının emperyal düşüncelerin etkisinde kalabileceğini söyler. Emperyalizmin ve her türlü kötü etkisinden korunabilmek için insanın her şeyine dikkat etme gerektiği hususunda şöyle der (Ersoy, 2009: 261):

*“Eğer vücudunu bir parçacık gözetseydin;
Eğer taharet-i vicdana dikkat etseydin;
Bu hale gelmeye kalmazdı orta yerde sebep.
Batak da, bit de o murdar atâletinden hep!”*

5. Mehmet Akif'e Göre Toplumun Yapısı ve İşleyişi

Sosyolojinin temel kavramlarından olan toplum; bireylerin oluşturduğu etkileşim birlikteliğini ifade eder. Marshall (2009: 732) “Sosyoloji Sözlüğü”nde toplumu kültürel ortaklığı olan, bir vatan sınırları içinde yerleşmiş, kendine has değerleri ve gelenekleri bulunan insanlardan oluşan topluluk şeklinde bir tanımlamaya gider. Toplumu oluşturan unsurlar toplumsal kurumlar paylaşımı ile aynı kültür ilişkileri yumağı içinde yaşayan kimselerden oluşur. Başka bir tabirle, davranış kalıplarının ve değerlerin bireyler tarafından bir bütün olarak yaşanması halidir. Bir futbol takımı oluşturmak için futbol oynamasını bilen 11 kişiye ihtiyaç bulunduğu gibi, bireylerin birbiriyle etkileşim içinde bulunmadığı bir yerde toplum ruhu oluşmaz demektir. Bir futbol takımını düşünecek olursak, her oyuncu kendine düşen bir görevi, bir rolü ifa etmektedir. Oyuncuların birbiriyle ilişkileri vardır. Her oyuncu rollerini bilerek davranışlarını ona göre sergilemektedir. Toplumu oluşturan insanlar veya gruplar da kendi aralarındaki ilişkilerini bu anlayış gibi gösteren kendi rolünün gereklerini yerine getiren kimselerdir (Özkalp, 2007).

Burada bir hususa açıklık getirmek gerekiyor. Gündelik dilimizde ulus ve toplum kavramları, aynı manaya sahipmiş gibi anlaşılrsa da aslında ikisi aynı şeyi ifade etmez. Ulus

kavramında, resmî bir birliktelik, siyasal bir kategorileşme vardır. Toplum dediğimizde karşılıklı birliktelik ve toplumsal ilişkiler pratiğinden bahsetmekteyiz. Uluslar siyasal varlıklarını devletler aracılığıyla sürdürürken, toplumlar; toplumun bizzat kendisi tarafından yönetilmektedir. Avcı-toplayıcı kabileler hiçbir zaman ulus olmamış ama toplum olmuşlardır. Her ulusa bir toplumdur denilmekle birlikte, her topluma ulus denilemez. Tekrar özetleyecek olursak; toplum belli bir toprak parçasının üzerinde yaşayan, belli bir kültür anlayışını benimseyen ve ortak toplumsal kurumları birlikte paylaşan topluluğun karşılıklı ilişkiler bütünüdür (Şavran, 2015).

Toplumsal yapı kavramına gelince, çok farklı şekillerde ifade edildiği görülmektedir. Bu kavram çok geniş bir alanda kullanılmaktadır. Sosyoloji de, antropoloji de, ekonomi de, farklı yapıyı tarif edebilmektedir. Giddens'a (2000) göre toplumsal yapı; hayatımızdaki sosyal bağların sadece olay veya eylemlerin sıradan bir biçimde bir araya gelmesiyle meydana gelmiş olmalarına değil, bunların belirli biçimde oluşmuş veya kalıplaşmıştır.

Hâsılı toplumsal yapılar, toplumsal hayatı meydana getiren ve toplumları birbirinden farklılaştıran ilişkilerden ibarettir. Örnek olması bakımından; aile fertleri, anne-baba ve çocuklar kendi aralarında ve akrabaları ile devamlı olarak belli bir etkileşim içerisinde buldukları bir yapıya sahiptir. Toplumsal yapı deyince, o toplum içerisinde statüler, roller, normlar ve değerler ile toplumsal gruplar ve kurumlar da bu bütünün vazgeçilmez unsurlarıdır (Şavran, 2015).

Modernleşme hareketlerinin görüldüğü Tanzimat ile Batılı değerler toplumsal yapı içerisinde geleneksel ve dinî kurumların yanında ikili bir anlayış ortaya koymaktadır. İslâm kültürü ile Batı kültürü arasındaki farktan kaynaklanan uçurum topluma da etki etmiştir. İslâm kültürü aslında bireysel ve toplumsal farklılıkları bir gerçek kabul edip toplum içerisinde sevgi, saygı ve dayanışmayı öngörürken, Batı düşüncesi daha çok bireyselliği öne çıkartmış ve toplumsal dayanışmayı ihmal etmiştir.

Osmanlı toplumundaki geleneksel ve dinî yapı bir anlamda Batı modernleşme sürecinde zarar görmüş, Osmanlı böylece kendi gündemini belirleyen değil, Batı'nın gündemini takip eden bir vahim durum yaşamıştır. Âkif'in hayatını idame ettirdiği toplumsal etkileşim içerisinde olduğu Osmanlı Devleti dinî değerler ve geleneklerine bağlı bir toplumdur. Toplumun genel anlayışına ve işleyişine İslâmî değerlerin yön verdiği bilinmektedir. Osmanlılar, İslâmî kültür ve düşünce sisteminin mensubu olarak İslâmî kurallara göre yaşayan bir toplumdur. Devlet içerisinde farklı kültür ve etnik gruplardan oluşan kesimleri barındırmaktadır. Her ne kadar dil ve kültür birliği tam olarak sağlanmamışsa da dinî inanç ve değerler bakımından ortak bir toplumsal şuura sahiptir (Türkdoğan, 2004).

Âkif, toplumun fikir üreten aydın kesimiyle halkın aynı şeyi düşünmemesi gerektiğini ifade edip eğer böyle olmazsa beyin ile vücudun aynı yönde hareket etmeyeceğini, bunun da felç geçirmiş bir insan vücudu misali milletin toplumsal rahatsızlığa duçar olacağını söylemektedir (Ersoy, 2009: 187):

“Sizde erbab-ı tefekkürle avamın arası
Pek açık. İşte budur bence vücudun yarası.
Milletin beyni sayarsak mütefekkiri kısmı,
Bilmemiz lazım olur halkı da elbet cismi.

*Bir cemaat ki dimağında dönen hissiyyat,
Cismine a'sabına gelmez, durur aheng-i hayat;
Felcin a'razını göstermeye başlar a'za.
Böyle bir bünye için vermeli her hükme rıza.”*

Tefekkür edenler milletin beyni sayılır. Halk ise onun vücududur. Beyin komuta edemezse vücut felç olmuş gibi hissiz kalır, hayatın akışı bozulur. O zaman da hastalıklı bir varlık için her şey söylenebilir.

Âkif, “toplum” kavramını daha çok onun eş anlamlı olan “cemiyet” kelimesiyle ifade etmiştir. Âkif, insanların ancak bir araya gelip işbirliği yaptıkları, çabalarını birleştirdikleri, dayanışma ve bütünleşme içine girdikleri zaman yaşayabileceklerini belirtmektedir (Kır, 1988). O, toplum hayatının fert için bir zorunluluk olduğunu, bir insanın tek başına yaşamasının imkânsızlığını, çağımızın toplum çağı olduğunu şöyle ifade etmektedir (Ersoy, 2009: 441):

“Cihan artık değişmiş, infiradın var mı imkânı,
Göçüp ma'murelerden boylasan hatta beyabanı?
Yaşanmaz böyle tek tek, devr-i hazır. Devr-i cem'iyyet.
Gebermek istemezsen, yoksa izmihlal için niyyet”

Âkife göre, toplum nesnel bir gerçekliktir. Âkif Osmanlı toplumunu hasta bir organizma gibi düşünerek onun tıpkı bir canlı gibi teşhis ve tedaviye muhtaç olduğunu ifade etmektedir. Kısaca Âkife göre, toplumun yapısı parçaları arasında karşılıklı bir bağımlılık ve etkileşim bulunan bir organizmayı ve işleyen bir bütünü andırmaktadır (Kır, 1988).

Âkif, cemaatleşmenin kutsal olduğunu, insanın imandan uzaklaşsa bile cemaatten uzaklaşmaması gerektiğini şöyle ifade etmektedir (Ersoy, 2009: 441):

“Şu vahdet tarumar olsun!” deyip saldırma İslâm'a;
Uzaklaşsan da imandan, cema'atten uzaklaşma.
İşit, bir hüküm-i kat'i var ki istinafa yok meydan:
Cema'atten uzaklaşmak, uzaklaşmaktır Allah'tan.”

Şu birlik beraberlik dağılsın gitsin diye İslâm dinine saldırma. İmandan uzaklaşsan da toplumdan uzak durma. Eskimeyen bir kanaat vardır ki, onu iyi duy: “Toplumdan uzaklaşmak Allah'tan uzaklaşmaktır.” Âkif bu mısralarda toplumsal yapı içerisinde hayatını devam ettirmenin önemine, din kurumunun bireyler üzerindeki birlik sağlayıcı özelliğine işaret etmektedir.

Âkif “Umar mıydın?” adlı şiirinde de cemaat konusuna değinmekle birlikte, günümüzde 2017 yılında, bir algı operasyonu sonucu kavramların yanlış algılandığını veya anlamlandırıldığını da burada hatırlatmak gerekir. Cemaat deyince vatan, millet, din, iman, ibadet birliği paydasında bir araya gelen, ihanetten uzak, kelimenin tam manasıyla hakiki toplumu anlamak lazımdır. Zaten Âkif de aşağıdaki şiirinde örgüt merkezli değil, cami merkezli bir cemaat ruhundan bahsediyor (Ersoy, 2009: 442):

“Ne gurbettir çöken İslâm'a İslâm'ın diyarında?
Umar mıydın ki: Ma'betler, ibadetler yetim olsun?”

Bir İslâm diyarı olan Osmanlı topraklarında mabetlerin yetim kalmasına üzüyor. Ezanların kesildiği, camilerin boş kaldığı günleri hiç bekler miydin diyor. Camilerin yıkılıp, kapılarında örümcek bağlamasından, viran olmasından toplumu sorumlu tutup, cemaati uyanık olmaya ve çalışmaya davet etmekte ve duygularını şöyle yansıtmaktadır (Ersoy, 2009: 443):

“Cema'at intibah ister, uyanmaz gizli yaşlarla?”

Çalışmak! Başka yol yok hem nasıl? Canlarla, başlarla.”

Mehmet Âkif Ersoy (2012: 247), Nasrullah Camii vaazında toplumun birliği için şu hatırlatmalarda bulunur:

Bu açıklamaların akabinde, özet olarak Âkife göre, cemaat insanların inanç bağı ile birbirine bağlandıkları toplumsal bir gruptur denilebilir (Kır, 1988).

Âkif, bir toplumun kalkınmasına rehberlik eden önder aydınların bir toplumun oluşmasında, işleyişinde ve devamında sosyal yapıyı iyi bilen “içtimaiyat” fikrini, bugünkü tabirle sosyoloji disiplini, fevkalade öğrenmeleri gerektiği görüşünü savunur.

Mehmet Âkif, kendisini sosyolog adı ile tanıtmaya kalkışmamıştır. Ancak, o “içtimaiyat” dediği sosyoloji ile çok yakından ilgilenmiştir. Sosyolojik tespitleri ile toplumun nasıl ve ne şekilde oluştuğunu ve işlediğini açıklamıştır. Toplumun problemlerini teşhis ederek bunlara çözüm yolları önermiş, toplum üyelerinin değer, norm, örf ve âdetlerinden kopmamaları gerektiğine önem vermiştir. Geçmişin mirasından faydalanarak daha mutlu ve refah içinde bir geleceği elde etmenin yollarını ve araçlarını bulmaya çalışan bir sosyal bilim dalı olarak görmüştür.

Âkif, sosyolojik alana giren konulardaki çalışmalarında sosyal hayatın bizzat derûnuna nüfuz eden, gerçekleri gözlemci nazarıyla inceleyip ifade eden toplum araştırmacısıdır. Âkif'in gayet coşkun, duygusal ve hassas bir insan olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Ancak, o her hal ve durumda şiirsel ifadelerinde asla gerçekten uzaklaşmamış, toplumun dertlerini kendine dert edinmiş, sorunları açıklıkla ortaya koymaya çalışmış bir cemiyet insanıdır.

Âkif, bilgi sahibi, nezaket ehli, ileri görüşlü fikirleri ve şahsiyeti toplum tarafından hüsnü kabul gören bir düşünürdür. O, toplumun çöküşünü hazırlamış olan mühim sebeplerden biri olarak toplumu oluşturan bireylerin topluma uyumuna dikkat çekmiştir. Toplumsal uyum bağlamında bireylerin toplumun fonksiyonel birer üyesi, kimlik ve kişiliğiyle, bilgili, görgülü, becerikli şahıslar olarak sosyalleşme sürecini tamamlamalarını önemsemıştır. Bu yetilerden yoksun olarak yetiştirilen, şahsiyet kazanamamış bireylerin topluma iyilik değil kötülük edeceğini, hatta yük olacaklarını dile getirmiştir. Maddî menfaat ve kazancına tapanların haktan yana, toplumdaki haktan yana olamayacaklarını belirtmiştir (Ersoy, 2009: 293):

*“Yürekler en mülevves, en sefil amal için çarpar;
Sinirler en muhal endişeden titrer durur par par!
Olur cem'iyet efradınca şahsi menfâ'at “ma'bud!”
Sorarsan kimse bilmez var mı “hak” namında bir mevcud.”*

Âkif'in topluma dair görüşlerini sosyoloji disiplininin alt dallarından olan “edebiyat sosyolojisi” ile “din sosyolojisi” alanlarında daha çok dile getirdiği aşikârdır. Yani diyebiliriz ki Âkif, edebiyat sahasındaki mümtaz şiirleri ile sosyolojik mevzuları incelemiş araştırmış, toplumun gözü önüne bir levha güzelliğinde sermiştir.

Âkif'in şiirlerine bakıldığında, genellikle sosyoloji alanı içine giren konuları işlediği görülür. Şiirlerinin başlıklarını bile sosyal olaylardan seçmiştir. Özellikle “Hasta”, “Küfe”, “Hasır”, “Meyhane”, “Seyfi Baba”, “Kör Neyzen”, “İstibdat/Hürriyet”, “Mahalle Kahvesi”, “Köse İmam”, “Ressam Haklı”, “Ahiret Yolu” gibi şiirlerinde sosyal

hadiseleri manzum hikâye şeklinde dile getirmektedir. Safahat'ın “Hatıralar” kısmında, sosyolojik çizgiler bariz bir şekilde görülmektedir. “Asım”ında ise savaş sosyolojisi alanına giren konular işlenmekle birlikte, eğitim sosyolojisi bakımından incelenmeye haiz şiirsel varlık ortadadır (Kır, 1988).

Mehmet Âkif, dinin sosyal bütünleştirme özelliğinin önemine işaret etmiştir. Toplumun istikrarı ve birlik ruhunun devamlı canlı tutulması için dinin bütünleştirici gücünün ön plana çıkmasına, dayanışma anlayışının daha da gelişmesine şu dizelerle işaret etmiştir (Ersoy, 2009: 430):

*“Lakin ister misin, oğlum, müteselli olmak:
İctimai bütün amillere, kudretlere bak.
Bunların her birinin kuvveti, maziye inen.”*

Sosyal değerlerle bina edilen toplumun varlığını ahengi gösterir. Temel değerleri esas alan bir anlayış; toplumun varlığını, birliğini, işleyişini ve devamlılığını sağlar. Herkes tarafından lüzumlu görülen temel ahlak prensipleri, toplumsal işleyişin en mühim unsurudur. Bir toplumun kendi ahlak değerleriyle ayakta kaldığını dillendiren Âkif'in mısraları (Ersoy, 2009: 299):

*“Gökten inmez bir de hiçbir şey... Bütün yerden taşar;
Kendi ahlakiyle bir millet ölür, yahud yaşar.”*

Toplumsal yapıyı oluşturan kurumları bir saat gibi düşündüğümüzde, aile kurumu, saatin hareket merkezidir. Eğitim kurumu, din kurumu, siyaset ve ekonomi kurumları gibi unsurlar da, saatin diğer çarklarını oluşturur. Bütün çarklar birbirini tamamlayan bir sistemle çalışır. Toplumsal kurumlardaki bir aksaklık veya arıza, sosyal hayatın işleyişine zarar veren problemleri üretir. Genel olarak toplumsal hayatın kendi ahenginde sağlıklı olarak işlemesi ve işlerin yürütmesi, toplumu oluşturan esas kurumların kendi fonksiyonlarını düzenli ifa ettiklerini gösterir. Bireyin değil uyumlu bir toplumun, dahası toplu hareket eden topluluğun önemini, devrin artık toplumsal hareket devri olduğunu şöyle dile getiriyor (2009: 440):

*“Bugün ferdi mesainin nedir mahsulü? Hep hüsrân;
Birey beyhude yaşır damlayan tek tek alınlardan!
Cihan artık değişmiş, infraadın var mı imkânı,
Göçüp ma'murelerden boylasan hatta beyabamı?
Yaşanmaz böyle tek tek, devr-i hazır. Devr-i cem'iyet.”*

Âkif'in radikal bir tercih olarak kendini “milletinin huzurunda” hissetmesi ve “sanattan çok cemiyeti düşünmek” istemesi onun bir toplum adamı olduğundandır (Akbaş, 2015).

5.1. İdeal İnsanın Özellikleri

İnsan, yaratılış itibarıyla “onurlu/saygın” bir varlıktır. İnsan olmanın farkında olanlar o yüceliği koruyabilmekte, aşağılık davranışlarda bulunanlar da bu saygınlığı kaybetmektedirler. Yani insan onuru, hayattaki kazanımlar neticesinde muhafaza edilebilmekte, eylemleriyle ilişkili olarak temel ahlaki kurullarla olan münasebetiyle devam etmektedir. Eylemleri tefrik edebilen bir kabiliyete haiz olan insan, özgür iradeye sahip olarak, hayatın gerçek failidir.

Kişilik ve kimlik geliştirilebilir. Çünkü bunlar statik değil dinamik bir yapı arz eder. Kimlik doğumla değil, toplumsal süreçle, eylemsel iletişimle elde edilir. Kişinin diğer bireylerle, toplumla, tabiatla ve Tanrı'yla iletişimi; bireyin kendini gerçekleştirmesini ve kendi değerini tanımasını

sağlar. İnsan, bireyselliğini ve kimliğini, yaratacağı yeni toplumsal ana yapıdan alır. Kimlik kültür oluşturabilme yeteneğidir. Yaşadığı toplumun siyasal, tarihsel, etnik, dinsel veya kültürel hiçbir değerine esir olmadan onları gözden geçirmekle, onlara gerekirse eleştirel bakışla kazanılabilir. O halde insanın kimliği sorgulanırken topluma verdikleri ile değerlendirilmelidir (Düzgün, 2013).

Âkife göre, insan varlıkların en şerefli ve en güzel şekilde yaratılmış olanıdır. İnsan ilahi bir sanat eseridir. Bu varlık âlemi ve bütün yaratılmışlar, insanın varlığının devamına uygun bir şekilde düzenlenmiştir. Her şeyi insanın emrine veren Cenab-ı Allah'tır. İnsan yaratılış itibarıyla azme, çeşitli istek ve duygulara sahiptir. Bunun yanında, insan çeşitli güçlükler, engeller ile karşı karşıyadır. Fakat insana bu engelleri aşabilecek güç verilmiştir. İşte bu güç sayesinde insan gökyüzünde seyran etmekte, yerin dibinden madenler, sular ve faydalı şeyler çıkarmaktadır. Kısaca insanoğlu bu evrende her türlü engeli aşabilecek güce ve azme sahip bir varlıktır. Yüce kudretin dilinden söylenen şiir gibidir. Yaratılış fitratı sırlarla doludur. Dünya, insanın emrine amade kılınmıştır. Hava ve bulutlar, insan sesini dosta ulaştırmakla görevlidir. Düşünen bir varlık olması dünyayı aydınlatmasına vesile olmaktadır. Bu aydınlık ışığı sönmeyen bir hikmet meşalesidir.

Âkif yine "İnsan" başlıklı şiirinde insanın esas gayesini belirtirken, vazife hak ve sorumluluklarını hatırlatmaktadır. Kendini iyi tanıyan, mahiyetini, sorumluluklarını iyi bilen insan güvenli bir toplumun, huzurlu bir hayatın kimlikli bireyidir. Âkif bu şiirinde, insanın en güzel bir biçimde eğitilerek müreffeh, mutlu ve kalkınmış bir toplum oluşturmak açısından kendini tanıması hususunda çok mühim tespitler sunmaktadır (Ersoy, 2009: 81):

*"Terakki meyli artık fitratında ruh-i saridir!
Bütün esrar-ı hilkatten haberdar olmak istersin,
Bu gaybistan-ı hiça-hiçten kurtulmak istersin!
Meadın, mebdain, halin ki üç müdhîş muammadır...
Durur edvar-ı müstakbel gibi karşında hep hazır."*

Bu şiir, aynı zamanda insanın kendine olan güvenini de perçinleyerek ümitsizliğe kapılmasını engellemek istemektedir. Milletimizin her fırsatta ümitvar olmasını isteyen Âkif, insanın yaratılış mahiyetini açıklamakla da bu konuda bahane bulunmasını engellemektedir. Şairimizin bu tespitleri yabana atılmadan, eğitimde öğrencilerin kendine güvenini oluşturmada ve ümitvar olmalarını sağlamada kullanılmalıdır (Yazıcı, 2007).

5.2. Doğu-Batı Ekseninde Medeniyet ve Çağdaşlaşma Üzerine Tespitleri

Aslında birer coğrafi terim olan Şark (Doğu), Garp (Batı) kelimeleri Mehmet Âkif'e göre birer medeniyet ve fikir niteliği kazanmış olan kavramlardır. Mehmet Âkif'e göre Doğu İslâm; Batı ise Avrupa medeniyetlerini temsil eden sembol kelimelerdir. Tabii ki Mehmet Âkif, kendini bu sembolün Doğu tarafında kabul eder. Buna rağmen Mehmet Âkif Ersoy'un düşüncesinde Şark ve Garp kavramları birbirlerinden büsbütün de ayrı değildir. Birbirlerinden alacakları, birbirlerine muhtaç oldukları paydaları vardır. Örneğin Batı, bilimsel ve teknolojik gelişmeler bakımından ki Mehmet Âkif bunu "marifet" kelimesi ile izah eder, ileri olduğu için Doğu medeniyetinin ihtiyacını duyduğu eksiklikleri kapatacak bir örnektir. Fazilet, erdem

bakımından ise kadim bir medeniyete sahip olan Doğu medeniyetinden Avrupa'nın faydalanması gerekir. Mehmet Âkif Ersoy'a göre, bu durumda Batı'nın bilimsel ve teknolojik yönden üstün oluşu insanlığın ihtiyaç duyduğu "erdem"den yoksun olması sebebiyle onları da hiçbir zaman "tam" edememiştir. Keza Doğu'nun "erdem" in kaynağı olması tek başına onu kemale erdirmiyor çünkü bilimsel ve teknolojik eksiklik sosyal hayat için önemli bir nakısdır. Mehmet Âkif, bu noktada faziletin kaynağı bizde olduğu için Batı'ya ihtiyaç duymamız gerektiğini, Batı'yı körü körüne taklit etmekten kaçınılmasını fakat bilim ve teknolojiyi Doğu'ya taşımak için Türk gençliğinin arada bir "kanal" olmasının lüzumuna ihtiyaç duyar (Canatan, 2008).

Mehmet Âkif, İslâmî hassasiyetleri olan bir şair olduğu için kendini Doğu tarafında görür fakat onun Doğulu oluşu kuru kuruya bir tarafgirlikten ibaret değildir. Nitekim onun nazarında Doğu'nun hem olumlu hem de olumsuz yönleri vardır. Olumlu yönleri, bütün dünyaya örnek olacak bir medeniyet oluşturması, insana insanca bir nazarla bakması, peygamberleri ve büyük velileri, âlimleri yetiştirmesidir. Olumsuz yönleri ise cahilce bir tevekkül düşüncesi ile tembelliğe meyletmiş olması, Avrupa'nın ileri olduğu bilim ve tekniği görememesi ve kavmiyetçilik uğruna birlik düşüncesinden uzaklaşması... Bütün bunların sonucunda, birbiriyle uğraşan ve her an işgale maruz kalan bir Doğu (Özyurt, 2014).

Âkif, Doğu'nun kurtuluşu için mutlaka bir modele ihtiyacın bulunduğu kanaatindedir. Bunun için sürekli bir tahkikat içinde bulunan Âkif, Japonya'nın millî kimliğini muhafaza ederek terakki göstermesini hayranlıkla izlemiş ve Doğu'nun modernleşmesine Japon örneğini uygun bulmuştur.

Âkif, "Şark" şiirinde Doğu'nun perişan ve muhtaç halini şöyle tasvir eder (Ersoy, 2009: 438):

*"Ne gördün, Şark'ı çok gezdin' diyorlar. Gördüğüm: yer yer;
Harâb iller, serilmiş hânümanlar, başsız ümmetler;
Yıkılmış köprüler, çökmüş kanallar, yokuşuz yollar;
Buruşmuş çehreler, tersiz alınlar, işlemez kollar;
Bükülmüş beller, incelmüş boyunlar, kaynamaz kanlar.
Düşünmez başlar, aldırmaz yürekler, paslı vicdanlar;"*

Mehmet Âkif'e göre, adeta lime lime olan Osmanlı Devleti tek bir devletten ibaret değildir. Osmanlı âdeta bir kaledir. Öyle ki Osmanlı ile birlikte yok olmaya yüz tutan medeniyet bütün Müslüman devletlerin koruyucusu durumundaki bir kaledir. Eğer bu kale çökerse Şark medeniyeti de bitecek, Müslüman-Şark devletleri de birer birer yok edilecektir. Âkif, bu bilinçle şiirlerinde bu büyük tehlikeye dikkat çeker ve acilen önlem alınması için mücadele eder. Bunun için vaazlarında, şiirlerinde halkı aydınlatmak için çaba gösterir. Zira Âkif biliyordu ki Batı ile Doğu arasında mutlak bir savaş vardı fakat bu savaş ne yazık ki âdil şartlarda cereyan etmiyordu. Batı, hukuk ve ahlak kurallarına uymayan şartlarla Osmanlı'yı sindirme ve kendisine ilhak etme siyaseti güdüyordu. Batı, Osmanlıya göre son derece güçlü, mücehhez ordularla, Osmanlı'yı emperyalist niyetlerle esir alma niyetindeydi (Özyurt, 2014).

Yirminci asırda dünyanın gücü Batı'nın elinde görünüyordu. Bir başka deyişle Batı, maddî güçleri elinde bulunduran bir coğrafya idi. Mehmet Âkif, Batı'nın bu gücü nasıl elde ettiğini araştırıyor fakat şiirlerinde, vaazlarında Batı'yı taklitten şiddetle uzak durmayı telkin ediyordu. Bu durum bir

ikilem gibi görünse de Mehmet Âkif Ersoy'un Batı'yı Doğu'yu sosyolojik ve tarihî yönden iyi tahlil ettiğini, Şark-İslâm dünyası için neyin faydalı neyin zararlı olduğu yönündeki kuvvetli mukayese yeteneğini göstermesi açısından son derece önemli bir karar sayılabilir. Çünkü Batı sadece bozulmuş bir dinin, çökmüş bir ahlakın mekânı değil; bilimin, teknolojinin kaynağıydı (Özçelik, 2009).

Batı dünyasının Doğu'dan görülebilmesi, gözlemlenmesi ve Batı ile ilgili hüküm verilmesi yirminci yüzyılın başlarında bugünkü kadar kolay sayılamazdı. Zira ortada bir yanda emperyalist niyetler taşıyan, adeta kendinden başkasını insan yerine koymayan, manevî değerleri hiçe sayan bir Batı; diğer yandan modern teknolojiyi insanların emrine vermek ve insanları daha rahat yaşatmak isteyen, hemen her alanda gelişmiş bilim ve teknolojiye sahip bir Batı vardı (Kara, 2005).

Batı'daki bilimsel ve teknolojik gelişmeler ve Doğu'nun geri kalması Doğu âlemi için bir tehlikedir. Bunun farkında olan Mehmet Âkif Ersoy, gençliğe önemli bir misyon yükler. Gençler, Batı'ya gidecek ve Doğu'nun kurtuluş reçetesi olan marifeti mutlaka Doğu'ya getirecektir. Kaybolan üç asrın telafisi başka türlü mümkün görünmemektedir. Bunu yaparken Mehmet Âkif, Batı'nın sosyal hayatı ile ilgilenilmemesini, yalnız ve yalnız ilmîne talip olunmasını ister (Ersoy, 2009: 430):

*"Sade Garb'ın, yalnız ilmîne dönsün yüzünüz.
O çocuklarla beraber, gece gündüz, didinin."*

Mehmet Âkif Ersoy, bilimin ve sanatın milliyetinin olmadığı düşüncesindedir. Hemen belirtmemiz gerekir ki Âkif, sanat kavramına farklı bir mana yüklemiş, onu teknik anlamında kullanmıştır. Yani ona göre bilim ve teknoloji evrenselidir. Çünkü bunlar maddî unsurlardır. Manevî değerlerin ise evrensel olduğu kanaatini taşımaz. Bu yüzden gençliğin Avrupa'dan ilim ve teknolojiyi getirirken tıpkı Japonya gibi kendi değerlerine aykırı düşecek diğer unsurların gümrük kapısında bırakılmasından yanadır (Ersoy, 2009: 176):

*"Medeniyet girebilmiş yalnız fenniyle...
O da sahiplerinin lâkin olan izniyle.
Dikilip sahile binlerce basiret, imân;
Ne kadar maskaralık varsa kovulmuş kapıdan!
Garbın eşyâsı, eğer kıymeti hâizse yürür;
Moda şeklinde gelen seyvie gümrükte çürür."*

Âkif, marifete sahip olan Batı'nın faziletten yoksun olduğu için tehlikeli bir durumda olduğu görüşüne sahiptir. Çünkü faziletsiz marifet insanlık için çok tehlikelidir. İnsan ruhuna hitap etmeyen ve insanî değerleri hiçe sayan bir gelişme ve ilerleme Âkif'e göre "veba"ya rahmet okutacak bir tehlikedir (Ersoy, 2009: 429):

*"Beşerin rûhunu tesmîm edecek karha budur;
Ne musibettir o: Tâûnlara rahmet okutur!"*

Mehmet Âkif Ersoy, Batı'ya karşı seviyeli bir şekilde yaklaşır. Eleştirel bir bakış açısına sahip olan Âkif, tamamen kabulcü veya tamamen retçi bakış açılarını kabul etmez. Batı'nın insanlığa fayda getirecek uygulamalarının Doğu dünyası için de bir hedef hâline getirilmesini isterken zararlı olan düşüncelerinden Doğu'nun kaçınmasını ister. Âkif'in yaşadığı çağda Osmanlı toplumunda ise bu konuda ne yazık ki münevverler ile avam arasında büyük görüş farklılıkları mevcuttur (Özyurt, 2014).

Batılı emperyalistlerin yirminci asırda bir tek hedefi vardır: O da asırlardır İslâm'ın sancaktarlığını yapmış olan Osmanlı coğrafyası başta olmak üzere diğer İslâm ülkelerinde Hıristiyanlığı yaymak, ezanı susturmaktır (Ersoy, 2009: 198):

*"Ezanlar sustu... Çanlar inletip durmakta âfâki.
Yazık! Şark'ın semâsından Hilalin geçti işrâki!
Zaman artık salibin devr-i istilâsı, ilhâki."*

"Medeniyet" kavramının adeta Batı ile birlikte anılması tuhaf bir durumdu. Çünkü Batı her ne kadar ilim ve teknoloji alanında ilerlemiş olsa bile bu imkânlarını "barbar" düşüncelerinin ifasında kullanmayı hedefliyordu. Mehmet Âkif, Milli Marşı'mızda bu düşüncelerini "Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar" mısraı ile ebedileştiriyordu. Fakat Âkif, kesinlikle medeniyet düşmanı değildi. Bilakis medeniyet için mücadele veriyordu. O; medeniyetin emperyalist amaçlar için kullanılmasına; medeniyetin çirkin emeller uğruna adeta "maske" hâline getirilmesine karşıdır (Ersoy, 2009: 201):

*"Kim bilir hangi şenaaile oyulmuş gözler!
"Medeniyet" denilen vahşete la'netler eder."*

Âkif'in şiirlerinin birçoğunda, "Haçlı zihniyeti ile Doğu'yu sömüren Batılı zihniyete tavır alamayan yazarlar, medeniyet namına masum insanlara zulmeden ordular, dini aşığılayan modernistler" vardır (Okay 1998: 57). Âkif, medeniyete değil, medeniyetin emperyalist amaçlara alet edilmesine karşıdır (Özyurt, 2014).

Çünkü bilindiği gibi "medeniyet" kelimesi 'medine' yani 'şehir' anlamını taşır. Medeniyet, sosyal ve kültürel açıdan gelişmiş bir coğrafyayı ifade etmektedir. Bu kelimeye Tanzimatçılar, Türkçede çağdaşlık, asrılık, modernlik, gelişmişlik gibi anlamlar yüklemişlerdir (İmamoğlu, 2010).

Batı dünyasının medeniyet algısı ise "insanlığın doğa ile mücadelesinin toplam birikimi" şeklindedir ve bu birikimi ise Batılılar sadece kendilerine has olarak tanımlamışlardır. Yirminci asrın başlarında ise Osmanlı münevverleri "medeniyet" kavramı üzerinde epeyce kafa yormuşlar ve kendilerinin hangi medeniyet içinde olmaları gerektiği konusunda müzakerelere girişmişlerdir. Bu müzakereler, devlet ve toplum olarak Doğu mu yoksa Batı medeniyeti içinde mi olmanın faydaları ve sakıncaları odaklarında olmuştur.

Mehmet Âkif'e göre, medeniyet insanda başlar. Ancak insan medenî olurken aynı zamanda maneviyatını kaybetmemeye özen ve çaba göstermelidir. Dinine, diline, geleneklerine ve kültürüne bağlı kalmalıdır. Bunlara, kısaca millî ve manevî şeklinde tabir edeceğimiz değerlerine bağlı kalmak suretiyle çağın gerektirdiği bilim ve teknolojiyi yakalamalıdır. Bu noktada, Mehmet Âkif ile Ziya Gökalp arasında fikir benzerliği dikkat çeker zira Gökalp de medeniyete millî ve manevî değerlere sahip çıkarak ulaşılması fikrindedir. İmamoğlu (2010: 166), bu görüşünü şöyle ifade eder: "Ziya Gökalp, medeniyetin bir evrensel bir de millî kültür (hars) yönünün olduğunu ifade eder. Medeniyeti oluşturan şey bilim ve tekniktir. Kültür ise milletin manevî özelliklerini muhafaza eden, yaşamasını sağlayan bir husustur." Mehmet Âkif de Ziya Gökalp gibi medeniyetin bilim ve teknik tarafını benimser ve nerede olursa olsun alınmasını ister. Ancak manevî kıymetlerimizin muhafaza edilmesini ön koşul kabul eder. Bir şiirinde bu düşüncelerini şöyle dile getirir:

*“Evet, ulûmunu asrın şebaba öğretilim;
Mukaddesata, fakat çokça ihtiram edelim”*

Hâsılı Mehmet Âkif Ersoy, Batı medeniyetinin Doğu medeniyeti ile birlikte anlam kazanacağı fikrindedir. Çünkü her iki medeniyetin de faydalı ve güzel olanını almak, zararlı ve çirkin olanını dışarıda bırakmak fikrindedir. Bu açıdan bakıldığı zaman Mehmet Âkif Ersoy’un sabit fikirli bir insan olmadığını, bir şeyi neden istediğini ya da neden istemediğini sebepleri ile ortaya koyabilecek bir fikrî yapıya sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Mehmet Âkif Ersoy’u düşünce tarihi açısından ele alıp incelendiğinde, şiirlerinde sosyolojik ve tarihsel çözümler yapıldığı gerçeği hemen ortaya çıkmaktadır. Bu durum her şairde rastlanan bir husus değildir. Onun sosyal düşünce dünyasının bir göstergesidir. Zaten çözüm üreten aydın fikir sahiplerinin entelektüel birikimleriyle ülkelerin geri kalmışlığını bertaraf edeceğini ileri sürülebilir. Ülkelerin kalkınmışlığı ya da geriliği geniş ölçüde o ülkelerin aydınlarına bağlıdır. Bugün gelişmiş ülkelerde sorunların birçoğu daha gerçekleşmeden entelektüel birikime sahip insanların ürettikleri tedbirlerle çözülebilmektedir. Az gelişmiş ülkelerde de hiç olmazsa aydınların toplumsal iş bölümü sistemi sorunların çözümünde etkili olmaktadır (Cirhinlioğlu, 1999).

Batılıların “hasta adam” vasfıyla itham ettiği Osmanlının ve dolayısıyla Doğu’nun geri kalmışlığı, topraklarla birlikte toplumun parçalara bölme planları ile batının Doğu medeniyeti üzerindeki yanlış telakkilerin tesiri olduğunu iyi bilir. Geçmişinde medeniyet peygamberi ve onun yolunu takip eden toplum önderlerinin yetiştiren bir kültürün; dini kimliğinden yozlaşma sebebiyle uzak kalarak, yanlış din algısı sonucu tembelleğe düşmesine hiç razı olamamaktadır. Geçmişle aradaki tarihi ve dini bağların zayıflaması bir nevi kendine yabancılaşma hareketinin tarım alanında ve sanayide pek ilerleme kaydedilmemiş Doğu’nun üzerindeki parçalama oyunlarının şer güçlerin eseri olduğunu iyi tespit eder. Geri kalmışlığın yapısal sebeplerini şuurlu bir şekilde ifade eder (Ayдын, 2009).

Cirhinlioğlu’na (1999) göre Osmanlı devleti Batı’nın sömürsüyle geri kalmamış, Osmanlı gelişmiş bir teknoloji ve kültür karşısında geri kalmıştır. Çünkü Osmanlı kendi iç meseleleri ile uğraşırken dışarıdaki gelişmeleri takip edememiş bunun sonucunda ise imparatorluğun sonuna doğru çok çeşitli amaçlar için, Batı ülkeleri tarafından kullanılmıştır. Uluslararası ilişkiler düşünüldüğü zaman bu, normal bir sonuç olarak karşımıza çıkar.

Âkif, bilimsel gelişmelere toplumun gerekli değeri vermemesinden yakınır. Gerek tarım alanında gerekse sanayi sahasında geri kalmışlığın bilime dayalı araştırmalara yabancı kalındığından dolaydır.

Berlin’deki deneyimlerini bilim ve teknoloji alanındaki gözlemlerini bizim toplumsal yapımıza uyarlama gayretleri bir vazgeçilmez düşüncedir. İlim, fen ve ekonomi alanlarında pek bir gayret gösterilmeyişinin üzüntüsünü dile getirir. Ama başkalarını da böyle bir derdi olmadığından yakınır (Ersoy, 2009: 261):

*“Zavallı millet in idrâki târûmâr olalı,
Muhî-i ilme giren yok, diyâr-ı fen kapalı;”*

5.3. İlim, Kültür ve İdeal Aydın Anlayışı

Mehmet Âkif, milletin yeniden şahlanması için “marifet” ve “fazilet” temelleri üzerinde yücelmesi gerekir. O “marifet” tabiriyle ilmi, teknik ve sanatı; “fazilet” tabiriyle de bütün özellikleriyle kültür değerlerimizi kastetmiştir. Bütün hayatını bağımsızlık, hürriyet ve kalkınmaya adanmış Mehmet Âkif, maddî kalkınmanın manevî kalkınmayla yani ilim ve kültürle olacağına dikkat çekmiştir. Fatih semti gibi geleneğe bağlı ilim ve irfan yoğunluğunun bulunduğu bir merkezde yetişen, sonra da Tanzimat’la oluşan modern eğitim kurumlarında eğitim görmüş olan Âkif, İslâmî ilimlerle fen bilimlerini güzelce mezcedecek bir kabiliyettir (Cuma, 2009).

Doğu ve Batı ilimlerini bir potada eritip, verimli bir sonuç elde etmek istemektedir (Ersoy, 2009: 192):

*“Alınız ilmini Garb’ın, alınız san’atini;
Veriniz hem de mesainize son sür’atini.
Çünkü milliyeti yok san’atın, ilmin; yalnız,
İyi hatırda tutun ettiğim ihtarı demin.”*

Âkif çağdaşlarından ayrı olarak kültür, fikir ve düşünce bakımından ilim ve irfan sahibi olduğu kadar mücadeleci bir ruha sahiptir. Âkif, yaşadıklarına ve gördüklerine üzüldür, kaygılanır, gözyaşlarına hâkim olamaz. Fakat ümitvar bir anlayışla şiirlerinde geleceği inşa eder, çözüm önerileri sunar. Etrafındaki gelişmelere açık olmayan, kültür yoksunu cahil kimseleri de eleştirmekten geri durmaz. Kültürel sahada çok bildiği iddiasında bulunup, hiçbir şey bilmeyenlere karşı sert bir tavır sergiler.

Modern gelişmeler adına millî kültür değerlerimizin basite alınmasına fırsat vermemeye çalışır. Hem Doğu medeniyetini hem de Batı medeniyetini benimseyen bir anlayışla yakın tarihimizin gerçeklerinin en mühim tanıklarındandır. Şiirlerinde, Osmanlı toplumunun son dönemindeki Batılı olma yönündeki aşırı fikirleri benimsemek, iki uygarlık arasında sıkışan gençliğin köklerinden beslenen ve kimlik sahibi olan karakterli şahsiyetler olması için kültürün gerekliliğine işaret eder. Şair çağındaki gözlemlerini kaleme alırken, toplumun yaşamış olduğu sosyal çözülmeyi iyice inceler. Sosyal grupları şiir diliyle tarif ederken, devrin kültür tarihine de ışık tutmuş olur (Erol, 2014).

Âkif ilim adamı denince yetişmiş olduğu çevrenin etkisiyle birlikte fikrî yapısının sonucu olarak dinî çerçevede düşünür. Halkını aldatmayan; milletin kültürel kodlarına göre hareket eden, dinî inancından aldığı güçle işini yapan kimseler âlim demektedir. Bunun aksine ilmiyle amel etmeyen, ilim ve dille aldatanları ne âlim ne de aydın kabul etmez (Yazıcı, 2007). ‘Fatih Kürsüsünde’ adlı şiirine bakıldığında, Âkif öğretmen olanın yani ilim ehlinin şahsiyetli, edepli ve vicdanlı olması gerektiğini beyan eder (Ersoy, 2009: 267):

*“Muallimim’ diyen olmak gerektir imanlı;
Edepli, sonra liyakatli, sonra vicdanlı.”*

Mehmet Âkif’in devrindeki aydın geçinenlerin Avrupa’da aldıkları eğitimin ardından kendi vatanımızda yaşayan halkı beğenmemeleri sebebiyle Türk halkının onların sözüne itibar etmediğini şiirlerinde dile getirir. ‘Süleymaniye Kürsüsünde’ adlı şiirinde halkını önemsemeyen aydınların fikirlerinin halk tarafından kabullenilmeyeceğini şöyle anlatır (Ersoy, 2009: 188):

“Mütefekkirleriniz tuttuğu yanlış izde,

Öyle saplandı ki aldırma bir başkasına.”

Halk ile aydın geçinen tabaka arasında uçurumlar vardır. İkisi de ayrı yönlere çekmektedir. Genel itibarla halk onların fikirlerini bozgunculuk hareketleri olarak algılamaktadır. Fen ilimlerini tahsil edenlerin yanlış izi takip ettikleri vehmi oluşur.

Âkif yukarıdaki satırlarda düşmanlığa kadar ilerleyen bölümlerden bahseder. Aydınların söylediklerinin aksine halkın onların tersine işler yaptığını dile getirir. Bu fikir ayrılığı aynı zamanda toplumu felakete sürüklemektedir. Aydınların yanlış tutum ve tavırları milletin fen ilimlerine karşı bir düşmanlık beslemesine sebep olur. Halk ilmin aleyhine bir kamuoyu oluşturur. Sebebi ise kendilerini özlerinden uzaklaştıracak bu tür bir ilmin, halkın birliğine ve gelişmesine fayda vermeyeceği kanaatinin oluşmasıdır. Âkif, halk ile aydınlar arasındaki bu anlaşmazlığa işaret ederken, kendi halkının değerlerine ve inanisına saygı gösterme nezaketinden uzak ilmiye sınıfının hazin bir sonla karşılaşacağına işaret etmektedir. Aslı itibarıyla aziz Türk milleti, ilme, bilgiye ve her türlü gelişmeye çok önem vermesine rağmen, millî ve dinî benliğine zarara verecek her türlü oluşumdan uzak durmayı yeğler.

Millî ve dinî kimliği bu aziz milletin sahip olduğu en mühim değerdir. Bu sebeple aslı değerlere yönelik düşünülen her hareket, milletin düşünmeyen fikir rağbet görmeyecektir. Şiirde nazmedildiği gibi ‘tüm ilimleri toptan reddetme’ tepkisi yerine, yapılan yanlışlıkların düzeltilmesi ideal aydının vazifesidir (Yazıcı, 2007).

Âkif’e göre ideal aydın, kendi köklerinden beslenen, başkalarının izinden yürümeyen, İslâm’ın ruhunu iyi anlayan kimseler olmalıdır. İnsanlığı yükseltecek şeyin ilim aydınlığı olduğunu, bundan uzak kalanların aydın olamayacağını şöyle dile getirir (Ersoy, 2009: 191):

“Mütefekkirleriniz dini de hiç anlamamış;
Ruh-ı İslâm’ı telakkileri gayet yanlış.
Santıyorlar ki: Terakkiye tahammül edemez;
Asrın asar-ı kemaliyle tekâmül edemez.”

Gerçek aydınların cesur olması gerektiğini, Batılı aydınların korkak olduğunu şu mısralarla beyan eder (Ersoy, 2009: 192):

“Mütefekkirleriniz, anlaşılan, pek korkak,
Yahud ahmak... İkisinden bilemem hangisidir?”

İdeal aydının; halkın içinden yetişmiş, halkı anlayan, kimseyi ötekileştirmeyen kimseler olması gerektiği tespitiyle mevcudun halktan uzak oluşunu şu şekilde betimler (Ersoy, 2009: 377):

“Halkı irşad edecek var mı ya sizden başka?
Onu insan bile saymaz mütefekkir tabaka!
Köylüden milletin evladı kaçarken yan yan,
Sizdiniz köydeki unsurla beraber yaşayan.”

İdeal aydın milleti adına düşünceler üreten, vücudun en değerli kısmı olan beynidir (Ersoy, 2009: 187):

“Milletin beyni sayarsak mütefekkir kısmı,
Bilmemiz lazım olur halkı da elbet cismi.”

6. Sonuç

Mehmet Âkif Ersoy, hem Osmanlı döneminde hem de Cumhuriyet döneminde bir aydın kimliğiyle sosyal

meseleleri dile getirmiştir. Türk milletinin en zor günleri olan Kurtuluş Savaşı sıralarında, dini ve milli değerlerin yok edilmek istendiği, devletin çöküş, toplumun ise çözülüş sancılarını çektiği dönemlerin yakın şahididir. Mehmet Âkif; sevilen, sayılan, dindar bir çevrede, kültürlü bir ailede yetişmiştir. Yaşadığı dönemde kültürel imkânlardan faydalanmış, edebî ve ilmî yönlerden kendini yetiştirmiş, birçok değerli âlimden özel dersler almıştır. Dini ilimlerini tahsil ederken fen ilimlerini de öğrenmiş, laboratuvar ile camiye birleştirmeyi kültür dünyasında başarmıştır. Başta Türk Dili ve Edebiyatı olmak üzere, Arap, Fars ve Fransız dil ve edebiyatlarını gramer kaideleriyle birlikte öğrenmiş, hatta çeşitli çevirilerde bulunmuştur. Dil alanındaki çalışmalarıyla Doğu’nun manzum hikâyeciliği ile Batı realizmini kendi selis ifadesiyle mezcetmiş, devrindeki düşünce sistemleriyle etkileşim içerisinde olmuştur.

Mehmet Âkif Ersoy toplumu bir bütün olarak gören, genç neslin yetişmesine emek harcayan bir idealisttir. Onun başarısı bu necip milletin başarısıdır. Bilinçli bir toplum için, birlik ve beraberlik ruhunu yansıtan şiirlerinin çok okunması ve sosyal analizinin yapılması gerekmektedir.

Kaynakça

- Akbaş, A. V. (2015). *Bir Hazan Şairi Mehmet Âkif Ersoy*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Alver, K. (2015). Türkiye’de Edebiyat Sosyolojisi Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyoloji Konferansları*, 52(2), 343-354.
- Avcı, B. (2012). *Mustafa Şekip Tunç’un Kültür, Medeniyet ve Eğitim Anlayışı*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Aydı E. (2009). Edebiyat-Sosyoloji İlişkisinde Sosyolojik Kaynak Ve Ölçütler. *Turkish Studies*, 4(1), 357-370.
- Canatan, K. (2008). Mehmet Âkif’in Şarp ve Garp İmgesi. *Hece Dergisi*, 133, 104-112.
- Cirhinlioğlu, Z. (1999). *Az gelişmişliğin Toplumsal Boyutu*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Cuma, A. (2009). Mehmet Âkif Ersoy ve Johann Christoph Friedrich Von Schiller’in Şiirlerinde Hürriyet Motifi 29-42. İçinde: *I. Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu (19-21 Kasım 2008)*, (Ed. Gökay Yıldız, M. Zeki Yıldırım, Şevkiye Kazan, Hülya Yazıcı Okuyan). 29-42. Ankara: Mehmet Âkif Ersoy Üniversitesi Yayınları.
- Düzgün, Ş. A. (2013). İnsan Onuru: Kaynağı, Sınırı ve Temellendirilmesi. *Hız Peygamber ve İnsan Onuru*. Ankara: DİB Yayınları.
- Erol, K. (2014). Mehmet Âkif’in Şiirlerinde İki Anahtar Kelime: “Cehâlet” ve “Kavmiyet”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(32), 95-110.
- Ersoy, M. A. (2009). *Safahat*. (haz: Hüseyin Su-Abdurrahim Karadeniz). İstanbul: Hece Yayınları.
- Escarpit, R. (1992). *Edebiyat Sosyolojisi*. (çev. Hüseyin Portakal). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

- Göle, N. (2000). *İslâm ve Modernlik Üzerine Melez Desenler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- İmamoğlu, A. (2010). Mehmet Âkif'te Medeniyet Kavramı. *Journal of Islamic Research*, 21(3), 165-71.
- Kara, İ. (2005). İslâmcı söylemin Kaynakları ve Gerçeklik Değeri. İçinde: *Türkiye'de Siyasi Düşünce*, 6, 34-47. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kır, İ. (1988). *Mehmet Âkif Ersoy'un Görüşlerinin Sosyolojik Analizi*. Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Kırtıl, G. (2012). Edebi Metinlerin Sosyolojik İmkânı Üzerine Farklı Yaklaşımlar. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(10), 291-312.
- Küçük, M. (2014). Mehmet Âkif Ersoy ve Türkçe. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 21(2), 93-112.
- Marshall, G. (2009). *Sosyoloji Sözlüğü*. (çev: Osman Akınhay ve Derya Kömürçü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mazıoğlu, H. (1986). *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Âkif Ersoy'u Anma Kitabı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.
- Okay, M. O. (1998). *Mehmet Âkif-Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özçelik, M. (2009). *Gençler İçin Mehmet Âkif ve Safahat*. İstanbul: Nar Yayınları.
- Özkalp, E. (2007). *Sosyolojiye Giriş*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Özyurt, C. (2005). Milletleşme Sürecinde Ziya Gökalp'in Medeniyet Arayaşısı. *Doğu-Batı*, 31, 179-198.
- Özyurt, C. (2014). *Modern Türk Düşüncesinin Sosyolojisi*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Subaşı, M. İ. (2016). *Gül Devrini Arayan Adam*. Kayseri: Kayseri Organize Bölgesi Müdürlüğü Yayınları.
- Şahin, V., & Topdaş, F. (2016). Toplumsal Gerçekçilik Bağlamında Yaşar Kemal'in 'Dağın Öteki Yüzü' Üçlemesi. *Journal of Turkish Language and Literature*, 2(1), 463-482.
- Şavran, T. G. (2015). Toplum, Bilim ve Yöntem. İçinde: *Sosyolojiye Giriş*. (Ed. Nadir Suğur), ss. 3-33. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Türkdoğan, O. (2004). *Milli Kültür Modernleşme ve İslam*. İstanbul: İq Kültür Sanat Yayıncılık.
- Yazıcı, F. S. (2007). *Mehmet Âkif Ersoy'un Safahat İsimli Eserindeki Ahlak Anlayışı ile İlgili Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Yetiş, K. (1992). *Mehmet Âkif'in Sanat-Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.